

تربیت سیاسی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی

مطالعات اجتماعی
ششم دبستان

تحلیل محتوای کتاب‌های تازه تألیف مطالعات اجتماعی دوره اول متوسطه

پری مسلمی پور لالمی

دکترای جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد تهران مرکزی

نسرین نیکدل

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی گردشگری

مدرس دانشگاه پیام نور واحد رشت و دبیر ریاضی ناحیه ۱ رشت

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت سیاسی شهروند در قسمت مدنی کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره اول متوسطه صورت گرفته است. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که ضریب اهمیت در قسمت مدنی کتاب‌های مطالعات اجتماعی برای مؤلفه دانش ۲۳۰٪، مهارت ۲۳۳٪ و نگرش تربیت سیاسی ۳۳۶٪ است و ضریب اهمیت در قسمت نگرش کمی بیشتر از مهارت و دانش است. این موضوع نشان‌دهنده آن است که کتاب‌های جدیدالتألیف بیشتر به سمت تقویت نگرش متمایل‌اند.

کلیدواژه‌ها: مؤلفه‌های تربیت سیاسی شهروند، تحلیل محتوا، کتاب‌های جدیدالتألیف مطالعات اجتماعی دوره اول متوسطه، ضریب اهمیت

در امور مهم سیاسی و اجتماعی خردمندانه شرکت کنند، امری است که مورد توجه سیاست‌گذاران نظام‌های آموزشی است. از سوی دیگر، ماهیت پیچیده و بحث‌برانگیز مفهوم تربیت شهروندی موجب ارائه برداشت‌ها و تعبیر مختلفی از آن شده است. در ادبیات شهروندی، از اصطلاحات گوناگونی همچون تربیت به منظور شهروندی، آموزش درباره شهروندی، تربیت برای شهروندی دموکراتیک و تربیت مدنی برای اشاره به مفهوم تربیت شهروندی استفاده شده است (جمالی کند و همکاران، ۱۳۹۲:۳).

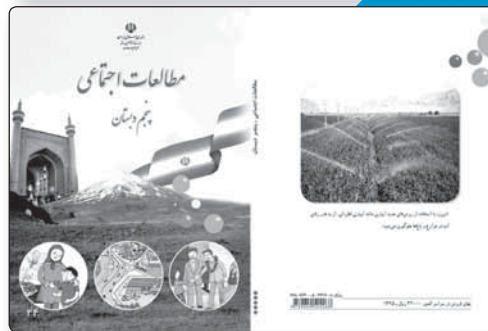
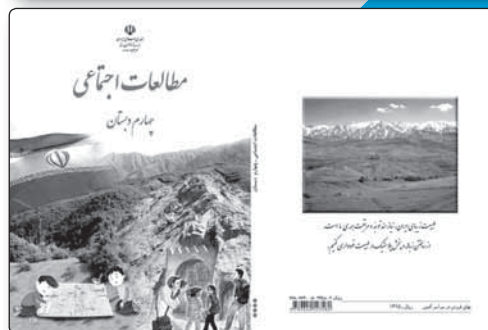
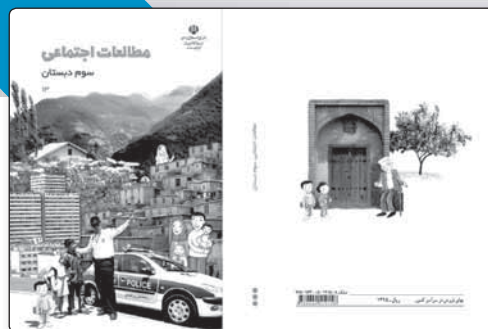
کی‌نر در تشریح این مفهوم به دو برداشت حداقلی و حداکثری از تربیت شهروندی اشاره می‌کند. مفهوم حداقلی تربیت شهروندی تنها بر آموزش حقوق و مسئولیت‌های فراگیرندگان، ساختار سیاسی، تاریخ ملی و قانون اساسی متمرکز است. مطابق این برداشت، تربیت شهروندی به جای پرورش حس مشارکت در میان دانش‌آموزان، بر دانش شهروندی تأکید می‌کند. این برداشت از تربیت شهروندی باعث انفعال فراگیرندگان در کلاس درس می‌شود. زیرا معلمان صرفاً از روش‌های سنتی تدریس استفاده می‌کنند. در مقابل، برداشت حداکثری تربیت شهروندی

می‌داند [طاهرپور و شرفی، به نقل از: جمالی کند و همکاران، ۱۳۹۲:۲]. جمالی کند به نقل از ایچلو بیان می‌دارد که شهروندی مفهومی پیچیده و چند بعدی است. این مفهوم مشتمل بر ابعاد قانونی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی است و حقوق و الزامات، احساس هویت و تعهدات اجتماعی معینی برای شهروندان تدارک می‌بیند [جمالی کند و همکاران، ۱۳۹۲:۲].

در جوامع امروز نیز تربیت شهروندانی که بتوانند به سهولت با نهادها و سازمان‌های گسترده و پیچیده سیاسی و اجتماعی در حال تحول، سازگاری فعال داشته باشند و

مقدمه

«شهروندی» از جمله مباحث مهم در حوزه مطالعات اجتماعی، سیاسی و تربیتی است. این مفهوم ریشه در گستره تاریخ دارد و همواره مورد توجه متفکران بوده است. با توجه به اهمیت شهروندی در دوران معاصر، متفکران متعددی به بحث و بررسی پیرامون این مفهوم پرداخته‌اند [جمالی کند و همکاران، ۱۳۹۲:۲]. **کوهن** شهروندی را نوعی قرارداد متقابل اجتماعی و یک سلسله حقوق متقابل دولت بر ملت و ملت بر دولت و همچنین یک احساس مشترک عمومی نسبت به هویت اجتماعی و ملی در یک محدوده مشخص

شمارش شده، ۲۴۸ واحد به دانش شهروندی، ۹۹ واحد به مهارت شهروندی و ۱۰۳ واحد به نگرش شهروندی اختصاص دارد. مؤلفه‌های تحقیق به صورت نامتوازن مورد توجه قرار گرفته و کتاب‌های درسی نیز به یک نسبت به مؤلفه‌های شهروندی نپرداخته‌اند.

کولادو و آخورا (۲۰۰۶) به تحلیل محتوای کتاب‌های درسی اسپانیا در رابطه با مؤلفه‌های تربیت شهروندی دموکراتیک پرداخته‌اند. برای تحلیل کتاب‌ها، پنج مؤلفه مدنظر قرار گرفت: مسئولیت‌پذیری، مشارکت، حل تعارضات، تنوع و حقوق بشر. نتایج تحقیق آنان بیانگر آن بود که ایده‌آل‌های مدنظر اتحادیه اروپا پیرامون تربیت شهروندی به صورت نامتوازن و در برخی موارد بسیار سطحی، در کتاب‌های مورد بررسی، مورد توجه قرار گرفته است. در خصوص مؤلفه مسئولیت‌پذیری، به‌ویژه‌گی‌هایی همچون عادات، قوانین و مقررات، الزامات (مسئولیت‌ها) و اطاعت از قوانین راهنمایی و رانندگی تأکید ویژه‌ای مشاهده می‌شود.

طالبزاده نوبریان و همکارانش (۱۳۹۱)، با استفاده از تحلیل محتوای آنتروپی شانون نتیجه می‌گیرند، با وجود آنکه برنامه‌های درسی محاسبه شده در محتوای کتاب‌های درسی علوم اجتماعی دوره دوم متوسطه، تنها ۹۹ واحد به مهارت شهروندی اختصاص داشت. بیشترین میزان توجه با ۳۱ واحد متعلق به شاخص «خودآگاهی» بود. همچنین نتیجه می‌گیرند، با وجود آنکه برنامه‌های درسی رسمی و به‌ویژه علوم اجتماعی در تحقق تربیت شهروندی نقش اساسی ایفا می‌کنند، بیشتر شاخص‌های مربوط به مهارت شهروندی از توجه بسیار کمی در محتوای برنامه درسی علوم اجتماعی برخوردار است.

سعادت‌مند و همکارانش (۱۳۹۰)، با استفاده از تحلیل محتوای آنتروپی شانون و تحلیل کیفی نتیجه می‌گیرند، در مجموع ۲۳۲ صفحه از کتاب تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی (چاپ قدیم)، به هر چهار مؤلفه آموزش شهروندی، آموزش سلامت، آموزش چند فرهنگی، و آموزش صلح به یک نسبت پرداخته شده است. در حالی که به مؤلفه محیط زیست در حد کم پرداخته شده است.

متحول خواهد شد. چرا که کودکان بهتر آموزش خواهند دید و فرهیخته‌تر از پدر و مادرشان خواهند شد (رنجبر، ۱۳۸۷: ۱۶۰).
مدرسه به‌عنوان بخشی از آموزش و پرورش رسمی برای آماده‌سازی افراد به منظور ایفای نقش شهروندی از دو نوع برنامه درسی رسمی و پنهان استفاده می‌کند. برنامه درسی که حاوی هدف‌ها، محتوا و روش‌های آشکاری است، منتشر شده و مورد حمایت نظام آموزشی است (فتیحی و اجارگاه، ۱۳۸۶: ۳).
اهدافی که برای درس علوم اجتماعی در نظر گرفته شده‌اند، مؤلفه‌های تربیت شهروندی را منعکس می‌کنند. برخی از این اهداف عبارتند از: آشنایی با روابط متقابل جامعه ملی و درک جایگاه و نقش جامعه ملی در نظام جهانی، شناخت نظام‌های اقتصادی، سیاسی و خانواده و آسیب‌های هر یک از آن‌ها، کسب مهارت در تحلیل مسائل اجتماعی، تقویت مهارت‌های ارتباطی و گروهی، تقویت مهارت‌های فرایند تفکر، علاقه‌مندی به سرمایه‌های فرهنگی خودی، کسب روحیه برادری، تعاون و هم‌بستگی فرهنگی و ملی با افراد جامعه، پرورش روحیه مسئولیت‌پذیری در فعالیت‌های اجتماعی، روحیه انتقادپذیری (جمالی کند و همکاران، ۱۳۹۲: ۴).

بدون شک یکی از منابع اصلی تربیت سیاسی شهروند، کتاب درسی است. این مفاهیم عمدتاً به‌صورت آشکار در برخی درس‌ها، و یا به‌صورت برنامه درسی پنهان در متون متفاوت آموزشی ذکر می‌شود. با توجه به ماهیت کتاب‌های مطالعات اجتماعی و پرداختن به مفاهیم شهروندی و افزایش آگاهی دانش‌آموزان در زمینه نهادها و فرایندهای سیاسی، مانند قانون اساسی، قوای سه‌گانه و مفاهیم شهروندی مثل قانون‌گرایی، آزادی، همکاری و مشارکت، برابری فرصت‌ها و ... (شرفی و طاهرپور، ۱۳۸۷)، این کتاب‌ها به عنوان جامعه آماری انتخاب و بررسی شده‌اند.
جمالی تازه کند و همکارانش (۱۳۹۲) در مقاله خود با عنوان «تحلیل جایگاه مؤلفه‌های تربیت شهروندی در محتوای برنامه درسی علوم اجتماعی دوره دوم متوسطه» نتیجه می‌گیرند که از مجموع ۳۱۹۴ واحد ضبط

بر آموزش به منظور شهروندی تأکید دارد (جمالی کند و همکاران، ۱۳۹۲: ۳).

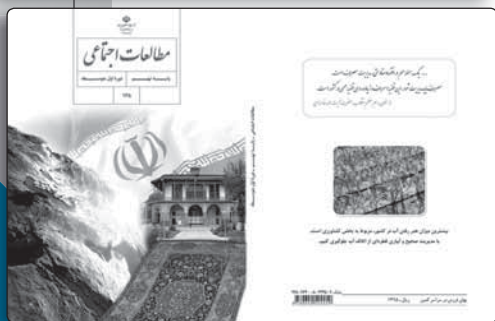
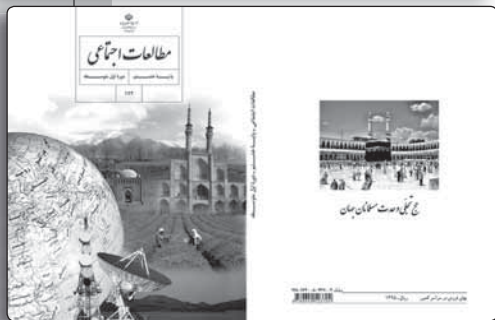
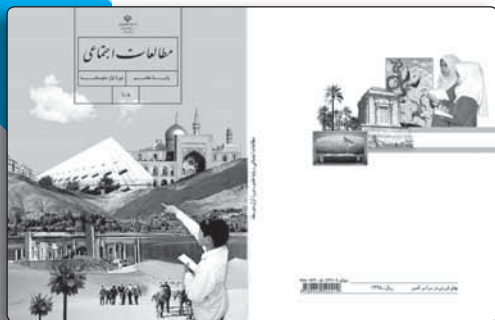
تربیت سیاسی شهروندی

مسئله اصلی در تربیت و به‌خصوص تربیت سیاسی شهروند، آموزش است. از این‌رو، دستگاه آموزش و پرورش نقش مهمی در این فرایند ایفا می‌کند. آموزش و پرورش رسمی با اینکه به لحاظ زمانی در مرحله بعد از خانواده قرار دارد، اما از نظر اهمیت و تأثیرگذاری به مراتب مهم‌تر از خانواده است. کودکان در دنیای مدرن تقریباً عمده آموزش‌های خود را از آموزش و پرورش دریافت می‌کنند. بنابراین در زمینه تربیت سیاسی، آموزش و پرورش از تأثیرگذاری و اهمیت خاصی برخوردار است (رنجبر، ۱۳۸۷: ۱۶۰). ارتباط آموزش و سیاست در این معنا به حدی است که **اریک هابریام**، در نگرشی آینده‌شناسانه، حدس می‌زند که سیاست در قرن ۲۱ تا حد زیادی

به واحدهایی تقسیم و سپس شمارش شدند. برای اجرای مرحله سوم پژوهش و پردازش داده‌ها از «روش تحلیل محتوای آنتروپی شانون» استفاده شد.

یافته‌ها

یافته‌های این تحقیق شامل تحلیل کمی و کیفی کتاب‌های مذکور براساس سه مؤلفه دانش، مهارت و نگرش تربیت سیاسی شهروند است.

در پاسخ به سه سؤال اول پژوهش، داده‌ها نشان می‌دهد که از مجموع بررسی‌های به عمل آمده در واحدهای شمارش شده در مؤلفه دانش ویژه تربیت سیاسی شهروند، به شاخص‌های قوانین و مقررات ۱۲۱ واحد، اهمیت رسانه‌ها در جامعه ۱۷ واحد، نظام انتخاباتی کشور ۲۵ واحد، وظایف دولت و مجلس ۷۴ واحد، اشکال مختلف حکومت

تحلیل محتوای کتاب‌های جدیدالتألیف مطالعات اجتماعی دوره اول متوسطه از بعد تربیت سیاسی شهروند پرداخته می‌شود.

سؤالات پژوهش

۱. میزان توجه به دانش ویژه تربیت سیاسی شهروند در محتوای کتاب‌های درسی جدیدالتألیف مطالعات اجتماعی دوره اول متوسطه تا چه حد است؟

۲. میزان توجه به مهارت ویژه تربیت سیاسی شهروند در محتوای کتاب‌های درسی جدیدالتألیف مطالعات اجتماعی دوره اول متوسطه تا چه حد است؟

۳. میزان توجه به نگرش ویژه تربیت سیاسی شهروند در محتوای کتاب‌های درسی جدیدالتألیف مطالعات اجتماعی دوره اول متوسطه تا چه حد است؟

۴. آیا در میزان به کارگیری مؤلفه‌های دانش، مهارت و نگرش تربیت سیاسی شهروند در محتوای کتاب‌های درسی جدیدالتألیف مطالعات اجتماعی دوره اول متوسطه تفاوت وجود دارد؟

روش و ابزار پژوهش

از آنجا که هدف این پژوهش توصیف و بیان وضعیت کتاب‌های درسی جدیدالتألیف مطالعات اجتماعی دوره اول متوسطه است، جامعه آماری را تمامی کتاب‌های جدیدالتألیف مطالعات اجتماعی دوره اول متوسطه در سال ۱۳۹۴ شکل می‌دهند، بخش مدنی این کتاب‌ها به عنوان نمونه مورد بررسی قرار گرفت. در این پژوهش، به منظور بررسی محتوای کتاب‌ها (در ابعاد متن، تصویر و فعالیت) از روش تحلیل محتوای محقق ساخته استفاده شد. روش کار به این صورت بود که بر اساس عملیات برش، محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی، طبقه‌بندی و به سه بخش متن، تصویر، فعالیت تقسیم شد. سپس مؤلفه‌های تربیت سیاسی شهروندی در سه مقوله دانش، مهارت و نگرش استخراج و کل محتوای کتاب در سه مؤلفه ذکر شده تحلیل شد. واحد ضبط در متن و فعالیت به صورت جمله در نظر گرفته شد. در بعد تصویر نیز هر تصویر براساس مؤلفه‌هایی که بدان‌ها اشاره داشتند،

محمودی (۱۳۹۰) در پژوهش خود با تلفیق دیدگاه‌های مختلف برای تحلیل رویکرد کتاب‌های درسی از طبقه‌بندی‌های شهروند قانون‌مدار، شهروند مشارکتی و شهروند انتقادی نتیجه می‌گیرد بیشتر محتوای کتاب‌ها به آموزش شهروند قانون‌مدار (۴۵/۵ درصد) پرداخته است. آموزش شهروند مشارکتی با ۳۶/۰۶ درصد در مرتبه بعدی قرار دارد و آموزش شهروند انتقادی با ۱۸/۴۴ درصد کمترین نسبت را به خود اختصاص داده است. یکی از مسائلی که مورد توجه رویکرد آموزش شهروند انتقادی است، عدالت و برابری است. به طوری که یافته‌ها نشان می‌دهند، تصاویر در کتاب پایه اول ۵/۳ درصد، در کتاب پایه دوم ۱/۸ درصد، و در کتاب پایه سوم ۸/۷ درصد دارای نماد زنانه است.

نتایج حاصل از پژوهش **هاشمی** (۱۳۸۹) نشان می‌دهد که میزان استفاده از مفاهیم تربیت شهروندی براساس دیدگاه دبیران، در محتوای کتاب‌های این دوره متفاوت و این تفاوت در پایه سوم نسبت به سایر پایه‌ها بیشتر و حداقل در سطح ۹۵٪ معنادار بوده است.

گوزاری (۱۳۸۷) در مطالعه تطبیقی-تحلیلی شیوه انتخاب و سازمان‌دهی محتوای برنامه درسی مطالعات اجتماعی و آموزش شهروندی در دوره ابتدایی ایران را با سوئد مقایسه کرد و نتیجه گرفت، از ویژگی‌های آموزش شهروندی در ایران وجود مدیریت و برنامه‌ریزی متمرکز در نظام آموزشی، مشارکت ندادن همه ذی‌نفعان در تهیه، اجرا و ارزیابی برنامه‌ها، استفاده ناکافی از روش‌ها و شیوه فعال و مشارکت‌جویانه، تکیه بر کتاب و جزوه محسوری، و بی‌توجهی به موضوع‌ها و مفاهیم مرتبط با تربیت شهروندی و جهانی در کتاب‌های درسی و برنامه‌های آموزشی مدارس ابتدایی است.

با توجه به بررسی‌های به عمل آمده، به مفهوم «تربیت سیاسی» در کتاب‌های درسی کمتر پرداخته شده است. همچنین با توجه به چاپ جدید کتاب‌های دوره اول متوسطه، مطالعه روی کتاب‌های جدیدالتألیف از منظر پرداختن به مؤلفه‌های تربیت سیاسی شهروند صورت نپذیرفته است. لذا در این مقاله به

۲۲ واحد، نقش سازمان ملل و سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی ۳ و احد، و حقوق و وظایف شهروندی ۱۲۱ واحد پرداخته شده است. در مجموع، فراوانی شاخص‌های مربوط به دانش تربیت سیاسی شهروند ۳۹۳ واحد است. از مجموع بررسی به عمل آمده در واحد شمارش شده در مؤلفه مهارت ویژه تربیت سیاسی شهروند، به توانایی انتخاب، تصمیم‌گیری و حل مسئله ۸ واحد، مسئولیت‌پذیری ۳۵ واحد، مهارت مربوط به برقراری ارتباط ۳ واحد، خودآگاهی ۱۲ واحد، توانایی گفت‌وگو و دیالوگ ۱۱ واحد، ارزیابی نقادانه مسائل ۱۰ واحد، و مهارت مربوط به همدلی ۳۰ واحد پرداخته شده است. در مجموع، فراوانی شاخص‌های مربوط به مهارت ۱۰۹ واحد است.

همچنین از مجموع بررسی به عمل آمده در قسمت نگرش ویژه تربیت سیاسی شهروند به پذیرش تنوع و تکرر است. واحد، حس وطن‌پرستی ۴ واحد، قدرشناسی از میراث فرهنگی کشور خود و سایر کشورها ۱۰ واحد، روحیه عدالت‌خواهی ۱ واحد، احترام به حقوق دیگران ۷ واحد و انتقادگری و انتقادپذیری ۲ واحد پرداخته شده است. در مجموع، فراوانی شاخص‌های مربوط به نگرش تربیت سیاسی شهروند ۲۴ واحد است.

یافته‌های جدول ۱ حاکی از آن است که بیشترین ضریب اهمیت از شاخص‌های دانش تربیت سیاسی شهروند به ترتیب مربوط به قوانین و مقررات (۲۵۱٪) و اهمیت رسانه‌ها (۱۸۶٪) و کمترین ضریب اهمیت مربوط به نقش سازمان ملل و سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی (۰) است. به گونه‌ای که این شاخص مورد توجه کتاب‌های درسی قرار نگرفته است. به شاخص‌های دیگر تقریباً به یک نسبت توجه شده است.

بیشترین ضریب اهمیت از شاخص‌های مهارت ویژه تربیت سیاسی شهروند به ترتیب مربوط به توانایی گفت‌وگو و دیالوگ (۲۳۶٪) و مهارت مربوط به همدلی (۱۷۹٪) و کمترین ضریب مربوط به توانایی انتخاب و تصمیم‌گیری (۰) است. به گونه‌ای که این شاخص مورد توجه کتاب‌های درسی قرار نگرفته است. شاخص‌های ارزیابی نقادانه

مسائل (۱۵۱٪) و مسئولیت‌پذیری (۱۴۵٪) تقریباً به یک نسبت مورد توجه قرار گرفته‌اند و شاخص‌های خودآگاهی (۱۱۴٪) و حل مسئله و مهارت مربوط به برقراری ارتباط هر کدام با ضریب اهمیت (۰/۹۱) در مرحله بعدی توجه قرار گرفته‌اند.

بیشترین ضریب اهمیت از شاخص‌های نگرش تربیت سیاسی شهروند، به ترتیب مربوط به قدرشناسی از میراث فرهنگی کشور خود و سایر کشورها (۲۹۳٪)، انتقادگری و انتقادپذیری (۲۵۳٪)، احترام به حقوق دیگران (۲۴۹٪) و حس وطن‌پرستی (۲۰۵٪) و کمترین ضریب اهمیت مربوط به پذیرش تنوع و تکرر و روحیه عدالت‌خواهی (۰) است. به گونه‌ای که این دو شاخص اصلاً مورد توجه کتاب‌های درسی قرار نگرفته است.

در پاسخ به سؤال چهارم پژوهش، داده‌های جدول ۲ نشان می‌دهند که نحوه توزیع مؤلفه‌ها در پایه‌های تحصیلی مختلف متفاوت است. به گونه‌ای که کتاب درسی نهم بیشترین توجه را به دانش تربیت سیاسی (۱۶۴ مورد) و کتاب هفتم کمترین توجه (۸۰ مورد) را نسبت به این مؤلفه داشته است. اما بیشترین میزان توجه در مقوله مهارت، مربوط به کتاب هفتم (۵۰ مورد) است و کتاب هشتم (۶ مورد) کمترین میزان توجه را به نگرش تربیت سیاسی شهروند داشته است.

پس از نرمال‌سازی داده‌ها با استفاده از فرمول شانون مقدار بار اطلاعاتی هر یک از مؤلفه به دست آمد. سپس ضریب اهمیت مؤلفه‌های تربیت سیاسی شهروند با استفاده از روش آنتروپی شانون محاسبه شد، به طوری که هر مقوله که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد، از درجه اهمیت (WJ) بیشتری برخوردار است. یافته‌های جدول ۲ بیانگر آن است که ضریب اهمیت در قسمت مدنی همه کتاب‌های مطالعات اجتماعی مربوط به مؤلفه دانش تربیت سیاسی شهروند ۰/۳۳ و مهارت تربیت سیاسی شهروند ۰/۳۳۳ و نگرش تربیت سیاسی شهروند ۰/۳۳۶ است. این ضریب در قسمت نگرش کمی بیشتر از دو مؤلفه دیگر است. ضریب اهمیت دو مؤلفه دانش و مهارت تربیت سیاسی شهروند

نزدیک به هم است. یعنی این دو مؤلفه به نسبت برابر و به میزان کمتر از مؤلفه نگرش تربیت سیاسی شهروند مورد توجه کتاب‌های درسی بوده‌اند.

نتایج

از یافته‌های به دست آمده از تحلیل کمی می‌توان نتیجه گرفت که مؤلفه نگرش تربیت سیاسی شهروند در کل محتوای قسمت مدنی کتاب‌های درسی سه سال دوره اول متوسطه نسبت به مؤلفه‌های مهارت و دانش تربیت سیاسی شهروند بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. از سوی دیگر، ضریب اهمیت دو مؤلفه دانش و مهارت تربیت سیاسی شهروند نزدیک به هم است. این موضوع نشان می‌دهد که این مؤلفه‌ها به نسبت برابر و به میزان کمتر از مؤلفه نگرش تربیت سیاسی شهروند مورد توجه کتاب‌های درسی بوده‌اند. ضریب اهمیت در قسمت نگرش، کمی بیشتر از مهارت و دانش است و این موضوع نشان‌دهنده آن است که کتاب‌های جدیدالتألیف بیشتر به سمت تقویت نگرش متمایل‌اند.

از سوی دیگر نحوه توزیع مؤلفه‌ها در پایه‌های تحصیلی مختلف متفاوت است. به گونه‌ای که کتاب درسی نهم بیشترین توجه را به دانش تربیت سیاسی، و کتاب هفتم کمترین توجه را نسبت به این مؤلفه داشته است. اما بیشترین میزان توجه در مقوله مهارت، مربوط به کتاب هفتم است و کتاب هشتم کمترین میزان توجه را به نگرش تربیت سیاسی شهروند داشته است. این یافته‌ها با پژوهش **سعادت‌مند** و همکارانش (۱۳۹۰) و پژوهش **جمالی‌کند** و همکارانش (۱۳۹۲) هم‌خوانی دارند. از سوی دیگر، یافته‌های پژوهش توزیع نامتوازن شاخص‌های مربوط به هر یک از مقوله‌های تربیت سیاسی را نشان می‌دهند، به گونه‌ای که حتی برخی شاخص‌های تربیت سیاسی مورد توجه کتاب‌های درسی نبوده‌اند. از جمله شاخص‌هایی که مورد توجه نبوده‌اند یا بسیار کم به آن‌ها پرداخته شده است، شاخص‌های توانایی انتخاب و تصمیم‌گیری، تنوع و تکرر، روحیه عدالت‌خواهی، حل مسئله و مهارت مربوط به برقراری ارتباط است.

جدول ۱. مقدار عدم اطمینان و ضریب اهمیت خرده مؤلفه‌های دانش، مهارت و نگرش تربیت سیاسی شهروند

مؤلفه	شاخص‌ها	مقدار بار اطلاعاتی (EJ)	ضریب اهمیت (EJ)
دانش ویژه تربیت سیاسی شهروند	قوانین و مقررات (قانون اساسی، قوانین اجتماعی و ...)	۰/۹۹	۰/۲۵۱
	اهمیت رسانه‌ها (مطبوعات، تلویزیون و ...) در جامعه	۰/۷۳	۰/۱۸۶
	دانش مربوط به نظام انتخاباتی کشور	۰/۵۹	۰/۱۵۰
	وظایف دولت و مجلس	۰/۵۶	۰/۱۴۲
	اشکال مختلف حکومت	۰/۴۹	۰/۱۲۵
	حقوق و وظایف شهروندی	۰/۵۷	۰/۱۴۵
	نقش سازمان ملل و سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی	۰	۰
مهارت ویژه تربیت سیاسی شهروند	توانایی انتخاب تصمیم‌گیری	۰	۰
	حل مسئله	۰/۳۲	۰/۰۹۱
	مسئولیت‌پذیری	۰/۵۱	۰/۱۴۵
	مهارت مربوط به برقراری ارتباط	۰/۳۲	۰/۰۹۱
	خودآگاهی	۰/۴۰	۰/۱۱۴
	ارزیابی نقادانه مسائل	۰/۵۳	۰/۱۵۱
	توانایی گفت‌وگو و دیالوگ	۰/۸۳	۰/۲۳۶
نگرش ویژه تربیت سیاسی شهروند	مهارت مربوط به همدلی	۰/۶۳	۰/۱۷۹
	پذیرش تنوع و تکثر	۰	۰
	حسن وطن‌پرستی	۰/۵۱	۰/۲۰۵
	قدرشناسی از میراث فرهنگی کشور خود و سایر کشورها	۰/۷۳	۰/۲۹۳
	روحیه عدالت‌خواهی	۰	۰
	احترام به حقوق دیگران	۰/۶۲	۰/۲۴۹
	انتقادی‌گری و انتقادپذیری	۰/۶۳	۰/۲۵۳

جدول ۲. توزیع فراوانی و داده‌های بهنجار شده، مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت

کتاب هفتم	دانش تربیت سیاسی شهروند		مهارت تربیت سیاسی شهروند		نگرش تربیت سیاسی شهروند	
	فراوانی	داده‌های بهنجار	فراوانی	داده‌های بهنجار	فراوانی	داده‌های بهنجار
کتاب هفتم	۸۰	۰/۲۰۳	۵۰	۰/۴۵۸	۸	۰/۳۳۳
کتاب هشتم	۱۴۹	۰/۳۷۹	۲۹	۰/۲۶۶	۶	۰/۲۵۰
کتاب نهم	۱۶۴	۰/۴۱۷	۳۰	۰/۲۷۵	۱۰	۰/۴۱۶
جمع فراوانی	۳۹۳	۰/۹۹۹	۱۰۹	۰/۹۹۹	۲۴	۰/۹۹۹
مقدار بار اطلاعاتی (EJ)		۰/۹۶		۰/۹۷		۰/۹۸
میزان ضریب اهمیت (WJ)		۰/۳۳۰		۰/۳۳۳		۰/۳۳۶